

ANNA GUZY
DIANA JAGODZIŃSKA
Uniwersytet Śląski
Katowice

Polonistyka elitarna i powszechna. Refleksje po II Kongresie Dydaktyki Polonistycznej

W dniach 18–21 listopada 2015 r. odbył się w Katowicach II Kongres Dydaktyki Polonistycznej. Jego głównymi organizatorami byli: Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej, Instytut Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego oraz Instytut Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, przy współpracy Komitetu Nauk o Literaturze oraz Komitetu Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk. Czterodniowe obrady w 15 miejscach spotkań, 24 sekcjach i 6 dyskusjach panelowych zgromadziły ponad 200 uczestników z 40 krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych¹. W spotkaniu wzięli udział nie tylko przedstawiciele świata akademickiego – językoznawcy, literaturoznawcy, kulturoznawcy, dydaktycy i glottodydaktycy, ale także pisarze, nauczyciele, pracownicy kuratoriów oświaty, ośrodków egzaminacyjnych i studenci.

Założenia II Kongresu nawiązywały do postulatów zgłoszonych podczas Kongresu Dydaktyki Polonistycznej *Polonistyka dziś – kształcenie dla jutra. Diagnozy i perspektywy*, który odbył się na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w listopadzie 2013 roku. Podczas krakowskich obrad wnioskowano o cykliczne organizowanie podobnych wydarzeń, które integrowałyby akademickie ośrodki polonistyczne ze środowiskiem praktyków, z przedstawi-

¹ Szczegółowy harmonogram dostępny jest na stronie internetowej II Kongresu Dydaktyki Polonistycznej: <http://www.kongresdydaktykipolonistycznej.us.edu.pl/program.html> [dostęp: 23.01.2016].

cielami jednostek kulturalno-oświatowych i twórcami kultury. Odpowiedzią na tak sformułowane potrzeby okazał się II Kongres, który był okazją do dialogu, wymiany doświadczeń pedagogów na różnych szczeblach edukacji oraz do dalszych eksploracji zarysowanych uprzednio kierunków rozwoju współczesnej edukacji humanistycznej przez badaczy różnych dyscyplin.

Wydarzenie odbywało się pod hasłem: *Edukacja polonistyczna jako zobowiązanie. Powszechność i elitarność polonistyki*. Podkreśla ono odpowiedzialność dydaktyków, zwłaszcza polonistów, za inspirowanie uczniów do kontaktu z szeroko rozumianą kulturą, wprowadzanie w tajniki skutecznej komunikacji i kształtowanie otwartej mentalności społeczeństwa. „Powszechność” należy rozumieć z jednej strony jako opis stanu obecnego – dostępu młodych ludzi do polonistyki w szkole, niezależnie od ich pochodzenia, z drugiej zaś – jako zalecenie do propagowania kultury humanistycznej w wychowaniu i edukacji poprzez budowanie uniwersalnych postaw, obejmujących swym zasięgiem wszystkich uczniów. Z kolei „elitarność” ma na celu uwydatnienie nieprzeciętności tak ukształtowanej wiedzy i umiejętności, a także wskazanie do komunikowania się w sposób poprawny, ładny i elegancki.

Program Kongresu obejmował sesje plenarne, obrady w sekcjach, dyskusje panelowe i warsztaty dla nauczycieli, które odbywały się w Bibliotece Śląskiej, w budynkach Uniwersytetu Śląskiego oraz Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej. Obrady zostały urozmaicone wydarzeniami o charakterze kulturalno-rozrywkowym, takimi jak występ Kawiarenki Literackiej w wykonaniu uczniów i absolwentów I LO im. J. Słowackiego w Chorzowie, koncert muzyki duńskiej w siedzibie Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia, mniej formalne *Nocne polonistów rozmowy* w klimatycznej kawiarni w Malarni Teatru Śląskiego im. S. Wyspiańskiego w Katowicach oraz wyjazd dydaktyczny do starych dzielnic Katowic: Giszowca i Nikiszowca.

Głównym tematem kongresowych spotkań były wyzwania nauczania polonistycznego w kontekście przemian społecznych, cywilizacyjnych i kulturowych. Wielokrotnie podejmowano więc próby usystematyzowania istniejących klasyfikacji i wzorów kształcenia, określenia miejsca edukacji polonistycznej w (po)nowoczesnym świecie i zarysowania perspektyw jej zmian. Konteksty podejmowanych refleksji rozciągały się od antropologicznych zagadnień natury człowieka, podstaw edukacji artystycznej i aksjologicznej osnowy międzyludzkich relacji, poprzez marketingowe metafory „targu wiedzy”, prawne podstawy nauczania włączającego oraz potrzeby rynku pracy, aż po mechanizmy społeczeństwa cyfrowego, osiągnięcia neurobiologiczne czy nawet metody rozumowania analitycznego.

Wiele uwagi poświęcono szczególnej pozycji języka polskiego pośród innych przedmiotów szkolnych. Przypomniano, że preambuła do *Ustawy o języku polskim* uznaje polszczyznę za podstawowy element tożsamości narodu i jego dobro, natomiast podstawa programowa podnosi kształcenie umiejętności posługiwania się językiem polskim do rangi jednego z najważniejszych zadań szkoły. Odpowiedzialność za dbałość o język scedowana zaś jest na wszystkich nauczycieli. Przybyli na Kongres poloniści wyraźnie sprzeciwiali się zauważalnemu w codziennych kontaktach instrumentalnemu traktowaniu słowa i argumentowali konieczność krzewienia kultury języka oraz przywrócenia słowom wartości. Zgromadzeni badacze słusznie zauważyli bowiem, że oddziałując na postawy estetyczne i społeczne uczniów, kształtują nie tylko świadomość językową i literacką, ale również tożsamość ucznia i – w konsekwencji – tożsamość Polaka.

Referenci dostrzegali konieczność przekraczania granic tradycyjnej humanistyki. Proponowali włączanie do procesu dydaktycznego zarówno nowoczesnych metodologii badań lingwistycznych i literaturoznawczych, jak i zdobyczy innych dyscyplin wiedzy. Przedstawiano projekty wprowadzające perspektywę: postkolonialną, genderową, poststrukturalistyczną, dekonstrukcyjną oraz socjolingwistyczną, a także wykorzystujące zwrot afektywny w humanistyce bądź reguły konwersacyjne Grice'a. Ciekawe refleksje zostały wygłoszone także przez gośzczących na Kongresie przedstawicieli innych nauk, którzy zapoznali polonistów z założeniami metodologii: neurodydaktyki, nauk matematyczno-przyrodniczych, logiki nieformalnej, psychologii oraz informatyki i zachęcali do ich przenoszenia na grunt edukacji językowej i literackiej w celu intensyfikacji celów dydaktycznych. Opisane zostały również już podejmowane inspirujące inicjatywy naukowe i paranaukowe, łączące trendy w architekturze, edukacji, psychologii, rehabilitacji i medycynie.

Podniesiono też problem przekształcenia szkoły w kursy przygotowawcze do egzaminów zewnętrznych, a polonistyki – w pakiet treści potrzebnych tylko do tego, by dotrzeć do kolejnego etapu ewaluacyjnego. Dydaktycy rozważali komponenty składowe arkuszy egzaminacyjnych, rzeczywiste przełożenie osiąganych wyników na posiadane przez uczniów kompetencje i rolę wiedzy nieparametryzowanej w procesie oceniania.

W sposób wieloaspektowy omówiono współpracę szkoły i uniwersytetu. Przytaczano zarówno budujące przykłady merytorycznego patronatu wyższej uczelni nad wybranymi placówkami, spostrzeżenia dotyczące stosowanych metod pracy naukowej i przekazywanych umiejętności praktycznych, jak i postulaty dotyczące wprowadzenia do programów studiów uniwersy-

teckich przedmiotów kształcących kompetencje niezbędne w przyszłej pracy nauczyciela polonisty.

Nauczyciele szkolni i akademiccy wymienili się również doświadczeniami oraz wskazówkami metodycznymi dotyczącymi wprowadzania na lekcjach i zajęciach konkretnych zagadnień językowych, form wypowiedzi czy tekstów literackich. Referenci zaprezentowali rozmaite projekty edukacyjne i studia interpretacji, obrazując jednocześnie ważne materie teoretyczne: artykułowania reakcji czytelnicych, przemian pokoleniowych w repertuarze kulturowych znaków, symboli i mitów, sposobów uaktualniania dziedzictwa wielkich twórców, wielowymiarowości interpretacji, konieczności odnowienia lektury dobra czy podejmowania w nauczaniu polonistycznym tematu Zagłady. Nie zabrakło również przeglądu obrazów nauczyciela, utrwalonych w biografiach i dziełach pisarzy dawnych oraz współczesnych. Referenci niejednokrotnie przypominali o walorach integracji wiedzy językowej i literackiej, pokazując, w jaki sposób językoznawcze strategie interpretacyjne mogą pogłębić lekturę tekstu. Pojawił się też krytyczny przegląd dostępnej oferty publikacji leksykograficznych.

Na podstawie dokonanych analiz badacze zdiagnozowali także umiejętności interpretacyjne młodych odbiorców słowa pisanego, kreując obraz ucznia-czytelnika zdystansowanego wobec tradycyjnej literatury. Zwrócono ponadto uwagę na potrzebę uwzględniania w doborze lektur szkolnych tekstów współczesnych oraz literackich fascynacji uczniów. W świetle zaprezentowanych przez uczestników Kongresu tez dzisiejsi uczniowie podstawowe umiejętności komunikacyjne nabywają przez „medium” klawiatury i ekranu. Potrafią dzięki temu wprawdzie czytać, trudności sprawia im jednak dekodowanie znaczeń. Są oni zanurzeni w medialnym świecie, co sprawia, że również nauczyciel pochłaniany jest przez cyberprzestrzeń, wypełnioną zdigitalizowanymi, polisemicznymi tekstami kultury.

Polonista stał się więc, jak stwierdziło wielu referentów, nie tylko autorytetem kształcącym dojrzałego uczestnika procesów komunikacyjnych i świadomego odbiorcę kultury, ale i przewodnikiem pomagającym rozumieć, interpretować i organizować przeżycia młodych ludzi. Skuteczne i interesujące prowadzenie uczniów przez świat nowych technologii wymaga nieustannego unowocześniania warsztatu pracy, co wielokrotnie podkreślali przybyli na Kongres praktycy i teoretycy. Jako metody wspomagające proces edukacji dydaktycy rekomendowali narzędzia retoryczne, kształcenie muzyczne, teatralne i filmowe, a także gry dydaktyczne czy multimedialne moduły tematyczne. Szczegółowo rozpatrywane było również wykorzystanie środowiska cyfrowego, np. wirtualnych muzeów i bibliotek, a nawet mediów społeczno-

ściowych podczas twórczej pracy na lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych. II Kongres Dydaktyki Polonistycznej okazał się też doskonałą okazją do eksploracji zagadnień polonistyki szkolnej i uniwersyteckiej w przestrzeni międzykulturowej. Rola polonisty postrzeganego w charakterze nauczyciela języka polskiego nie tylko jako ojczystego, ale i obcego była szczególnie ważną kategorią badawczą, poruszaną przez dydaktyków zgromadzonych w Katowicach. Zagadnienia glottodydaktyczne ukazywane były nie tylko w sekcjach poświęconych nauczaniu języka polskiego cudzoziemców – *Nauczyciel języka polskiego jako ojczystego i obcego* oraz *Kształcenie kulturowo-językowe obcokrajowców, Polaków poza krajem, reemigrantów*, ale także w rozważaniach referentów w odrębnych grupach tematycznych.

Swoistym tłem dla refleksji o wielojęzyczności był podnoszony w referatach problem relacji z Innym. Badacze podjęli próby odpowiedzi na pytania: *Czy Inny to zagrożenie czy szansa na rozwój mojej osoby?* oraz *Jak język wpływa na postrzeganie relacji ja – Inny?*

W wystąpieniach analizowali literackie zderzenia z Innością w wymiarze indywidualnych doświadczeń i uniwersalnych zasad etyki. Ponadto pojawiły się prezentacje działań edukacyjnych, które, dzięki wykorzystaniu na lekcjach języka polskiego twórczości Obcych i o Obcych, zachęcają do podjęcia trudnych rozmów i pokonania uprzedzeń. W roli Innego symbolicznie postawiony został nawet sam nauczyciel polonista, który w dobie powszechnej afirmacji nauczania języków obcych oraz obniżania prestiżu języka polskiego musi odnaleźć swoje miejsce w rzeczywistości szkolnej, społecznej i oświatowej. Podjęto również debaty o polonistyce regionalnej i tematyce „małych ojczyzn”. W przedstawionych referatach doceniono ich znaczenie w budowaniu partnerskich relacji z odmiennością. Istotne aspekty kształtowania tożsamości oraz propagowania postaw otwartych na dialog poruszone zostały także w panelu dyskusyjnym *O polonistyce w świecie różnic kulturowych*.

W czasie obrad poloniści dzielili się spostrzeżeniami na temat świadomości komunikacyjnej adeptów polszczyzny, przyjmując zarówno krajową perspektywę oglądu, jak i punkt widzenia praktyków nauczających poza granicami kraju (w Wielkiej Brytanii i Kazachstanie). Zaobserwowane prawidłowości odniesione zostały do założeń polityki językowej wobec obcokrajowców oraz ich sytuacji prawnej w polskim systemie oświaty. Referenci dostrzegli także wiele różnic kulturowych, z którymi muszą zmierzyć się ośrodki zajmujące się asymilacją cudzoziemców.

Kongres dał możliwość spotkania się teoretyków oraz nauczycieli języka polskiego jako obcego, dlatego obok naukowych wyliczeń funkcji dzieł lite-

rackich w procesie glottodydaktycznym, założeń pedagogiki *Content and Language Integrated Learning* i modeli strategii adaptacyjnych pokazano również implikacje praktyczne: przykłady interferencji występujących w nauczaniu studentów chińskich czy propozycje ćwiczeń dla cudzoziemców wraz z oceną skuteczności ich stosowania na poszczególnych poziomach znajomości języka.

Podsumowaniem rozważań dotyczących glottodydaktyki i nauczania wielokulturowego był panel *Uchodźcy – studenci i uczniowie. Wyzwania dla uniwersytetu i dla szkoły*, zorganizowany w ostatnim dniu Kongresu. Panel rozpoczął się wystąpieniami eksperckimi, jednak jego otwarta formuła zachęciła zgromadzonych słuchaczy do aktywnej wymiany poglądów. Zagadnienia dotyczące świadomości społecznej i jej przeobrażeń przedstawił specjaliści – pedagodzy, socjologowie, kulturoznawcy i glottodydaktycy, związani z uniwersyteckimi, społecznymi i ministerialnymi ośrodkami działającymi na rzecz integracji międzynarodowej. Na tle szeroko zarysowanych aspektów wielokulturowości, stanowiącej wówczas problem niezwykle aktualny, wszczęto dyskusję dotyczącą obszarów i zadań niezbędnych do podjęcia, by dialog międzykulturowy mógł zaistnieć. Dzięki dydaktycznej praktyce zarówno ekspertów, jak i słuchaczy panelu, żywo włączających się w debatę, wskazano priorytety działań edukacyjnych, które ułatwiłyby kontakty rodzimego środowiska z odmienną kulturą nie tyle poprzez asymilację, ile wzajemną akceptację oraz „spotkanie w połowie drogi”.

Czterodniowe obrady II Kongresu Dydaktyki Polonistycznej zakończyło sformułowanie postulatów dotyczących: przestrzegania kultury języka i wprowadzenia jej nauczania na wszystkich uczelniach wyższych, zobligowania dyrektorów szkół do delegowania nauczycieli na podobne Kongresowi formy wymiany doświadczeń i doskonalenia warsztatu dydaktycznego, a także pozostawienia edukacji poza doraźnymi wpływami polityki. Płynących z debat inspiracji i konkluzji, które urozmaicą rzeczywistość szkolną i uniwersytecką uczestników Kongresu, jest jednak zapewne o wiele więcej.